

Мехович Артем Сергійович, магістр з міжнародних економічних відносин,
Директор дитячого оздоровчого табору «Мрія», Тел. (099) 640 53 00; E-mail:Lagermechta@gmail.com

НАУКОВО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті розглянуто основні проблеми, що впливають на розвиток міжнародного туризму та висунуто передбачення подальшого розвитку ситуації. Зростаючий туристичний потік сприяв активізації підприємництва в усіх секторах економіки, капіталізації активів, створенню робочих місць, економічному та соціальному зростанню. У 2019 р. глобальна індустрія туризму забезпечувала близько 330 млн робочих місць, що еквівалентно 10,3% від загального рівня зайнятості. Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентну кризу в туристичній індустрії. Потік туристів у світі скоротився приблизно на 65%. Тільки за січень- вересень 2020 року кількість міжнародних прибутків знизилася на 70%. Це призвело до втрати 730 млрд доларів та понад 120 мільйонів робочих місць. Зазначено, що у сучасних умовах є певні можливості розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, але послаблення зовнішніх обмежень і відсутність конкурентного сервісу в українській індустрії туризму буде сприяти подальшому розвитку міжнародного туризму. Ті держави, в яких туризм займає вагомую частку у ВВП, зацікавлені швидше повернути до себе туристів і готові оперативно запроваджувати всі необхідні протиепідемічні заходи в туристичній інфраструктурі. Для українського уряду сьогодні така стратегія не є пріоритетною. Виходячи з цього доведено, що сутність науково-прикладного аспекту управління розвитком міжнародного туризму полягає у спіранні на теорію великих циклів кон'юнктури та теорію передбачення. Підкреслено, що світові кризи пізно чи рано закінчувались та починався новий виток розвитку. На чергу практичного перетворення сьогодення постала задача оволодіння стихійними силами соціально-економічного життя та підпорядкування їх свідомому, планомірному керівництву з боку держави на основі конструктивного і безперервного діалогу між урядом та соціальними партнерами. Програмою свідомих організаційно-регулюючих кроків повинні стати знання, передбачення і план дій. При розробці антикризового плану з подолання наслідків впливу COVID-19 на туристичний сектор в Україні необхідно врахувати рекомендації Глобального кризового комітету з туризму, а саме: управління кризою та збереження робочих місць; підтримки самозайнятих працівників; забезпечення стимулів та впровадження відповідної державної політики у сфері міжнародного туризму. У передбаченні майбутнього розвитку ситуації слід приділити більше уваги ролі туристичного сектору в економіці країни та досягненню цілей сталого розвитку; розробці планів готовності до викликів майбутнього та використання цієї можливості для переходу до сталого розвитку міжнародного туризму.

Ключові слова: міжнародний туризм, туристична інфраструктура, туристичний сектор, пандемія, теорія великих циклів кон'юнктури, теорія передбачення.

Mekhovich Artem, Master of International Economic Relations,
Head of the children's health taboo "Dream", Tel. (099) 640 53 00; E-mail:Lagermechta@gmail.com

SCIENTIFIC-APPLIED ASPECT OF MANAGEMENT OF INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Abstract. The article considers the main problems affecting the development of international tourism and predicts the further development of the situation. The growing tourist flow has contributed to the intensification of entrepreneurship in all sectors of the economy, capitalization of assets, job creation, economic and social growth. In 2019, the global tourism industry provided about 330 million jobs, equivalent to 10.3% of total employment. The COVID-19 pandemic has caused an unprecedented crisis in the tourism industry. The flow of tourists in the world has decreased by about 65%. In January-September 2020 alone, the number of international revenues decreased by 70%. This has resulted in the loss of \$ 730 billion and more than 120 million jobs. It is noted that in modern conditions there are possible directions of development of inbound and domestic tourism, which are an important factor influencing the economy, but the weakening of external restrictions and lack of competitive service in the Ukrainian tourism industry will contribute to further development of international tourism. Those countries in which tourism occupies a significant share in GDP, are interested in attracting tourists as soon as possible and are ready to promptly implement all necessary anti-epidemic measures in the tourist infrastructure. For the Ukrainian government today, such a strategy is not a priority. Based on this, it is proved that the essence of the scientific and applied aspect of managing the development of international tourism is based on the theory of large business cycles and the theory of prediction. It was emphasized that the world crises ended sooner or later and a new round of development began. The task of mastering the forces of socio-economic life and subordinating them to the

conscious, planned leadership of the state, as well as constructive and continuous social dialogue between the government and social partners, is the next practical transformation of today. The program of conscious organizational and regulatory steps should be knowledge, anticipation and action plan. When developing an anti-crisis plan to overcome the impact of COVID-19 on the tourism sector in Ukraine, it is necessary to take into account the recommendations of the Global Crisis Committee on Tourism, namely: crisis management and job preservation; support for self-employed workers; providing incentives and implementing appropriate state policy in the field of international tourism. In predicting the future development of the situation, more attention should be paid to the role of the tourism sector in the country's economy and the achievement of sustainable development goals; develop plans for preparedness for the challenges of the future and use this opportunity to move to sustainable development of tourism facilities.

Keywords: *international tourism, tourist infrastructure, tourist sector, pandemic. theory of large cycles of conjuncture, theory of prediction.*

Мехович Артем Сергеевич, магістр міжнародних економічних відносин,
Директор дитячого оздоровительного лагера «Мечта», Тел. (099)640 53 00; E-mail:Lagermechta@gmail.com

НАУЧНО-ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. *В статье рассмотрены основные проблемы, влияющие на развитие международного туризма и выдвинуто предсказания дальнейшего развития ситуации. Растущий туристический поток способствовал активизации предпринимательства во всех секторах экономики, капитализации активов, созданию рабочих мест, экономическом и социальном росту. В 2019 глобальная индустрия туризма обеспечивала около 330 млн рабочих мест, что эквивалентно 10,3% от общего уровня занятости. Пандемия COVID-19 вызвала беспрецедентный кризис в туристической индустрии. Поток туристов в мире сократился примерно на 65%. Только за январь-сентябрь 2020 году количество международных прибылей снизилось на 70%. Это привело к потере 730 млрд долларов и более 120 000 000 рабочих мест. Отмечено, что в современных условиях есть определенные возможности развития въездного и внутреннего туризма, но ослабление внешних ограничений и отсутствие конкурентного сервиса в украинской индустрии туризма будет способствовать дальнейшему развитию международного туризма. Те государства, в которых туризм занимает весомую долю в ВВП, заинтересованы скорее вернуть к себе туристов и готовы оперативно вводить все необходимые противоэпидемические мероприятия в туристической инфраструктуре. Для украинского правительства сегодня такая стратегия не является приоритетным. Исходя из этого доказано, что сущность научно-прикладного аспекта управления развитием международного туризма заключается в опоре на теорию больших циклов конъюнктуры и теория предвидения. Подчеркнуто, что мировые кризисы поздно или рано заканчивались и начинался новый виток развития. На очередь практического преобразования сегодняшнего дня стала задача овладения стихийными силами социально-экономической жизни и подчинения их сознательном, планомерном руководству со стороны государства на основе конструктивного и непрерывного диалога между правительством и социальными партнерами. Программой сознательных организационно-регулирующих шагов наводнение стать знание, предвидение и план действий. При разработке антикризисного плана по преодолению последствий влияния COVID-19 на туристический сектор в Украине необходимо учесть рекомендации Глобального кризисного комитета по туризму, а именно: управление кризисом и сохранения рабочих мест; поддержки самозанятых работников; обеспечение стимулов и внедрения соответствующей государственной политики в сфере международного туризма. В предвидении будущего развития ситуации следует уделить больше внимания роли туристического сектора в экономике страны и достижению целей устойчивого развития; разработке планов готовности к вызовам будущего и использованию иер возможности для перехода к устойчивому развитию международного туризма.*

Ключевые слова: *международный туризм, туристическая инфраструктура, туристический сектор, пандемия. теория больших циклов конъюнктуры, теория предвидения.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ сторіччя туризм став однією із невід'ємних складових частин життєдіяльності людей у більшості країн світу та одним із найперспективніших напрямків соціально-економічної діяльності. Туристична індустрія генерує 11 % валового продукту в світі. Туризм є одним з секторів який розвивався найбільш стабільно і становив основу економіки багатьох розвинених країн світу та країн, що розвиваються. Через пандемію коронавірусу за даними Світової ради з подорожей та туризму (WTTC) туристична галузь за підсумками 2020 року може недорахуватися 2,1

трлн дол прибутків [1]. Через обмеження на пересування та карантин під загрозою перебуває 75 мільйонів робочих місць у всьому світі. Найбільше – 48,7 мільйона робочих місць припадає на Азійсько-Тихоокеанський регіон. По 10 мільйонів робочих місць може зникнути у Європі та Америці [2]. З огляду на минулі ринкові тенденції, це означатиме втрату від 5 до 7 років зростання. Разом з тим, UN WTO підкреслює історичну стійкість туризму та спроможність створювати робочі місця після кризових ситуацій. Для збереження туристичної галузі треба вжито термінових заходів.[3] Тому існує потреба у розробці наукових і прикладних аспектів виходу з кризи. Зважаючи на вказане, дане питання є актуальним та потребує пошуково-аналітичних та практичних розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туристичної індустрії розглядалися в роботах таких українських авторів, як І. І. Волкова, Т. А. Городня, О. І. Графська, Н. І. Данько, Л. П. Дядечко, О. В. Євтушенко, О. О. Кифяк, В. Ф., Любіцева, М. П. Мальська, В. О. Матросова, С. А. Мехович, А. Ю. Парфіненко, П. Г. Перерва, П. О. Подлепіна, В. І. Сідоров, І. М. Шамара, І. М. Школа, В. К. Федорченко, В. І. Цибух та ін. Серед іноземних дослідників варто відзначити А. Александрову, В. Гаворецькі, Дж. Джафарі, В. Квартальнова. Ці та інші автори свого часу зробили певний вклад у розробку теоретичних та практичних питань розвитку туризму. У докторській дисертації Графської О.І. обґрунтовано теоретико-методологічні засади та удосконалено організаційно-економічний інструментарій розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад України в умовах сучасних викликів. [4] У працях Подлепіної П. О. визначено закономірності диференційованого характеру впливу ключових показників розвитку міжнародного туризму на ВВП країн. Представляє практичний інтерес запропонований вченою механізм державного сприяння розвитку конкурентних переваг. Він включає міжнародні організації, держави, туристичні інституції, транснаціональні туристичні ланки взаємодії, туристичні дестинації, нормативно-правове забезпечення, туристичну інфраструктуру та таке інше. Це дає можливість сформулювати підходи до побудови державних стратегій розвитку туристичної галузі країн, що розвиваються. [5] Питанням моделювання сталого розвитку туризму та розробки стратегії туристичних організацій в умовах невизначеності присвячено наукові праці С.А. Меховича та інших [6,7]. Непочатенко В. О аналізує наслідки кризових явищ, що спричинені COVID-19. Вчений вважає, що сьогодні криза, пов'язана з пандемією COVID-19, змусила туристичний бізнес вийти з зони комфорту та шукати інноваційні шляхи розвитку та діяльності. На його думку, для того, щоб туризм відновився після кризи, його слід реанімувати упровадженням різного роду новацій. Зробити це можна багатьма шляхами, але, основними мають стати – державна підтримка туризму та підприємницьких ініціатив у даній сфері, поліпшення сервісу, зокрема у сфері гостинності, та посилення інформаційної компанії в мережі Інтернет. Автор надає практичні пропозиції щодо виходу з кризи, упровадження яких дасть змогу зменшити рівень негативного впливу наслідків пандемії на економіку туристичної галузі України [8].

Всебічний аналіз стану сучасного туризму надав у своєму інтерв'ю «Голосу України» Президент Асоціації навчальних закладів України туристського і готельного профілю В.К. Федорченко. Він вважає, що держава має передбачити у своїй політиці такі механізми, які б стримували стихійний розвиток галузі та спрямовували її еволюцію у такому напрямі, щоб зберегти природне і культурне середовище для прийдешніх поколінь. Саме тому необхідність участі держави у формуванні та реалізації туристичної політики зазначається у Гаазькій декларації з туризму, яка була прийнята на Міжпарламентській конференції ЮНВТО у 1989 році. У декларації прямо визначається: «Туризм має плануватися державою на конкретній і послідовній основі та стати частиною комплексного плану розвитку будь-якої країни разом з іншими пріоритетними секторами, такими як промисловість, сільське господарство, охорона здоров'я, соціальне

забезпечення, освіта».[9] У той же час жодна галузь народного господарства України і світу не зазнавала такої кількості реорганізаційно-хаотичних змін, як туризм. Ці маніпуляції практично призупинили поступовий розвиток туризму та завдали галузі суттєвої шкоди.[10] Наведені результати досліджень свідчать про те, що зміни у світовій економіці, викликані пандемією, потребують проведення якісно нових досліджень. Такі дослідження актуальні ще тому, що в Україні власна туристична індустрія ослабла та вона найбільше постраждала від глобальної пандемії COVID-19.

Викладення основного матеріалу. За останні 30 років у сфері туризму України відбулося більше 14 реорганізацій органу виконавчої влади цієї галузі. Експерименти були різні. Туризм поєднували в одному відомстві з економікою і торгівлею, культурою, молодіжною політикою і спортом, але позитивних наслідків це не мало, бо через постійні реформування ці структури встигали тільки приймати та передавати повноваження, втрачаючи певні здобутки. За роки незалежності Кабінет Міністрів України прийняв дві Державні програми, дві Стратегії розвитку туризму та курортів. Законом України «Про туризм» визначено, що держава наголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Нажаль, всі ці документи не супроводжувались послідовними, продуманими перспективними діями. Для подальшого сталого розвитку туристичної галузі їм бракувала професійність, стабільність, наукова прогнозованість та передбачуваність. Криза ще раз продемонструвала потребу у концентрації на раціональному і ефективному використанні туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів та формуванні туристично-рекреаційного простору шляхом створення зон розвитку туризму та курортів, розробці конкурентоспроможного національного туристичного продукту.

Міжнародний туризм - одне з найбільш динамічних явищ у світовій економіці. Його вплив проявляється у стимулюванні діяльності не тільки туристичних підприємств, але й суб'єктів багатьох суміжних ринків. Зростаючий туристичний потік сприяє активізації підприємств в усіх секторах економіки, капіталізації активів, створенню робочих місць, економічному та соціальному зростанню. У 2019 році глобальна індустрія туризму забезпечувала (прямо та опосередковано) близько 330 млн робочих місць, що еквівалентно 10,3% від загального рівня зайнятості. Кожен десятий працівник в світі був зайнятий в туристичному секторі. На кожне робоче місце, безпосередньо створене в сфері туризму, створювалось близько півтора додаткових робочих місць. Кожен 30 туристів, що відвідують країну створюють прямо одне робоче місце та опосередковано - два. Тільки готелі та ресторани всього світу забезпечують роботою понад 144 млн осіб. Серед них близько 44 млн самозайнятих і 7 млн роботодавців. Більшість туристичних підприємств складають мікро-, малі та середні підприємства (МСП) з менш ніж 50 працівниками. Приблизно 30% всієї робочої сили зайнято в компаніях від 2 до 9 працівників [11].

Ключова роль у розвитку міжнародного туризму належить країнам Європейського союзу. Перевагою подорожей Європейським Союзом є шенгенський простір, який дає змогу подорожувати країнами Єврозони з однією мультивізою. Туристична галузь ЄС досить розвинута. Вона налічує 2,4 млн. підприємств, понад 90% з яких припадає на сектор малого та середнього бізнесу. Туризм забезпечує зайнятість населення. 12% зайнятості на ринку праці Євросоюзу, створює близько 23 мільйонів робочих місць. Частка зайнятості в туризмі від загальної зайнятості в Ісландії становить 15,7%, в Іспанії-13,5% в Ірландії -10,3%, в Греції 10,0% та в Португалії 9,8%. [12] Майже щорічно близько 267 мільйонів європейців (62% населення) здійснюють щонайменше одну поїздку з метою відпочинку, а 78% європейців проводять відпустку у своїй країні чи іншій країні ЄС.[13;14] За даними Єврокомісії, щороку туризм приносив Іспанії близько 145 мільярдів євро. А дохід німецьких готелів, турфірм та інших компаній даного сектору становить 240 мільярдів євро на рік. Туризм забезпечує 10% ВВП Європейського Союзу, від 2,6% в

Словаччині до 25% у Хорваті. Найбільше залежать від туризму, (у % від ВВП) такі Держави-члени ЄС, як Хорватія (25%), Кіпр (22%), Греція (21%), Португалія (19%), Австрія, Естонія, Іспанія (15%), Італія (13%), Словенія, Болгарія (12%), Мальта (11%), Франція (10%), Німеччина (9%) [15].

Частка туризму в загальній економіці України за різними оцінками дорівнює 1,4-9% ВВП. Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО) визначила цю частку на рівні близько 9% ВВП України [16]. В Україні економіка залежить здебільшого від внутрішнього туризму, а також внутрішньої складової виїзного туризму. В'їзний потік із за кордону займає незначну частину від загального обсягу національного туризму. Абсолютна більшість українців (67%) проводять відпустку в Україні, і лише третина (33%) - за кордоном. За обсягами туристичних відвідувань в Україні у списку лідерів по кількості туристів знаходяться Одеса, Львів, Київ, Херсонська, Запорізька, Івано-Франківська та Миколаївська області. Точно порахувати скільки українців подорожують Україною не можливо. Причина в тому, що свої подорожі українці найчастіше організовують самостійно, не звертаючись до турфірм. Крім того, під час відпочинку українці часто ігнорують офіційні готелі, віддаючи перевагу відпочинку або у наметах, або у приватних садибах. Українці, які проводять відпочинок за кордоном, зазвичай обирають Єгипет, Польщу, Туреччину, Чорногорію і Грецію. В 2019 році до Туреччини поїхали рекордні 1,5 млн українських туристів, до Єгипту – близько 1 млн осіб. Загалом до кризи, щороку з України за кордон виїжджало на 10 млн туристів більше порівняно з числом іноземних туристів, які відвідували нашу країну. В 2019 році Україну відвідало 13,6 млн туристів, більшість яких - громадяни країн СНД, а третина - ЄС. Частка іноземних туристів того ж року була лише 13%. Для порівняння: у середньому частка в'їзного туризму в загальній сумі туристичних витрат у країнах ЄС складає 90% [17].

Витрати іноземних туристів в Україні досягли \$1,4 млрд. Найбільше серед іноземних туристів витрачають турки, залишаючи в нашій країні лише за день свого перебування в середньому €115. На другому місці – американські туристи (€ 95), а на третьому – туристи з Німеччини (€ 94). Польські туристи, що відвідали Україну у 2019 році, витрачали орієнтовно 86 євро на добу, а мандрівники з Франції – 64 євро. Для порівняння, українські туристи у себе на батьківщині витрачають на подорожі лише € 30 на день.

Туристична галузь України налічує близько 100 тисяч комерційних об'єктів - готелів, ресторанів, туристичних компаній. Усі ці об'єкти були зупинені майже повністю в період карантину. В Україні зареєстровано 4 664 суб'єктів господарювання в туристичному секторі. 60% з них – це фізичні особи-підприємці. 80% туристичної індустрії - це малий і мікробізнес. Крім туроператорів і турагентів туристичний сектор України обслуговують близько 20 тис готелів і майже 30 тис ресторанів. У сфері туризму налічується близько 1,029 млн. робочих місць, що становить 6,2% зайнятого населення України. Доходи українських туристичних компаній у 2019 році становили 31,9 млрд грн. Доходи фізичних осіб-підприємців у сфері туристичної діяльності у 2019 році становили 751,5 млн грн. [18]. Сьогодні Україна швидко проникає у сферу міжнародного туризму і прагне заволодіти якомога більшою часткою доходів у туристичному бізнесі. Приклад розвинутих країн демонструє можливість отримання значних доходів від участі у міжнародних туристичних відносинах. Таким чином, туристична галузь має надзвичайно важливе значення для економіки нашої держави, а розвиток цієї сфери суспільного життя повинен стати одним із пріоритетних завдань на найближче майбутнє.

Пандемія COVID-19 вдарила по туристичній індустрії та спричинила безпрецедентну кризу в туристичній економіці. Потік туристів у світі скоротився приблизно на 65%. Тільки за січень- вересень 2020 року кількість міжнародних прибутків знизилася на 70%. Це призвело до втрати 730 млрд доларів, понад 120 мільйонів робочих місць опинилися під загрозою. За офіційними даними туристичний бізнес в Україні вже

втратив мінімум 1,5 млрд доларів. Тисячі працівників туристичного сектору України втратили роботу. Як показує досвід минулого, найважливішу роль у виробленні ефективних заходів у відповідь на соціальні та економічні виклики відіграє конструктивний і безперервний соціальний діалог між урядами та соціальними партнерами. Вивчення європейського досвіду та розробка рекомендацій щодо подолання негативних наслідків пандемії для туристичної галузі України з використанням інструментів соціального діалогу є важливим завданням для держави та бізнесу. У зв'язку з різким падінням економічної активності значна кількість працівників туристичного сектору втратила роботу. Переважно це молодь та жінки. Протиепідемічні заходи, вжиті в рамках протидії поширенню коронавірусу, серйозно обмежили переміщення людей у більшості країн світу. З 1 червня 2020 року 156 урядів повністю закрили свої кордони для міжнародного туризму. Це стало причиною падіння доходів в сфері туризму, як в'їзного, так і внутрішнього. Туристичні компанії були закриті одними з перших. Більшість готелів, ресторанів, туристичних об'єктів були закриті в пік кризи, а фестивалі та заходи були скасовані або перенесені. [19]. Туристичні компанії одними з останніх відновили діяльність, але поки що їм все одно доводиться застосовувати суворі медичні протоколи та заходи стримування. Це привело до того, що у січні-вересні 2020р. туристичний потік в ЄС зменшився на 68%. Туристичний сектор в результаті обмежень втрачає щомісяця близько 1 млрд. євро доходів. [20] Найбільш страждають такі популярні туристичні напрямки, як Франція, Іспанія, Італія, Греція, Португалія, Мальта та Кіпр/ Тільки у квітні-червні 2020 року рівень втрат туристичного сектору ЄС, спричинених пандемією, становив у Італії (-96%), Хорватії (-86%), Кіпрі (-78%), Франції (-70%), Іспанії (-51%), Румунії та Словенії (-56% кожна). Загалом, у квітні-травні 2020 року витрати на туризм у Європі впали на 68,4% порівняно з тим же періодом минулого року. [21]. У червні 2020 року сектор послуг в ЄС зменшився на 16,4%, тоді як сектор туристичних послуг впав на 75,0%. Найбільші постраждали туристичні агенції та туроператори (-83,6%), авіасполучення (-73,8%), тимчасове розміщення (-66,4%) та ресторани (-38,4%) [22].

В ряді країн ЄС, наприклад, у Бельгії та Франції, незважаючи на те, що готелям дозволялося працювати під час кризи, багато з них закривалися через надзвичайно низький рівень заповнюваності. Станом на початок квітня 2020 року, завантаженість готелів Європи знизилася на 84,6% порівняно з квітнем 2019 року. У липні-серпні показник дещо покращився, але фіксувалось зменшення на 66,4% та 44,6% відповідно у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [23]. Близько 6 мільйонів працівників туристичної галузі ЄС вже втратили роботу через пандемію COVID-19. Жінки, які складають 54% туристичної робочої сили, молодь та працівники знаходяться в найбільшій зоні ризику [24]. Втрати робочих місць туристичного сектору в Європі за підсумками 2020 року коливаються від 14,2 до 29,5 мільйонів [25].

Вкрай негативні наслідки карантину в туристичній галузі не слід розглядати як припинення назавжди туристичного бізнесу. Історія свідчить про те, що світові кризи пізно чи рано закінчувались та починався новий виток розвитку. Такими є також головні висновки теорії великих циклів кон'юнктури та теорії передбачення, які, на думку М.Д Кондратьєва, ніколи в історії не набували такого великого і актуального значення, як у теперішній час. « Мы являемся свидетелями эпохи, когда на очередь практического осуществления в грандиозном масштабе поставлена задача овладения стихийными силами социально-экономической жизни и подчинения ее сознательному, планомерному руководству со стороны государства. Эта задача предполагает не только знание, но и предвидение их действия. Только на основе этого знания и предвидения возможно построение реального плана и перспектив сознательного организационно-регулирующего действия. Совершенно очевидно, что проблема планового руководства социально-экономической жизнью органически связана с проблемой предвидения. План, конечно, не

только предвидение стихийно развертывающихся событий. План одновременно есть и программа сознательных действий. Но план без всякого предвидения - ничто». [25,с 511].

Який же ми маємо прогноз і що із цього виходить? Перш за все, експерти схиляються до того, що деякий час основні зусилля туристичних компаній повинні бути спрямовані на розвиток внутрішнього туризму. Це об'єктивно і слід з ними погодитись. Бажання подорожей-це природна потреба будь-якої людини, чи то молоді, чи то людей похилого віку. Ці свої потреби люди реалізують не тільки під час відпусток, а й протягом всього свого життя. Цьому сприяє рівень автомобілізації. Так, у 2016 році на 1000 мешканців України приходилось 200 одиниць авто та щорічно парк збільшується приблизно на один процент (у країнах Європи – понад 600, у м. Києві- близько 400). Наявність власного авто сприяє мобільності і це є суттєвим фактором , що стимулює до подорожі. У той же час, ми маємо чинники, які обмежують розвиток внутрішнього українського туризму[26 с.16]:

- пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів;
- високий показник українців, які подорожують на авто з власними наметами замість готельних номерів;
- гірша якість послуг відносно їхньої вартості в порівнянні з відпочинком за кордоном;
- зменшення заощаджень у населення через карантин;
- незначна кількість готелів, здатних приймати туристів та забезпечувати сервіс на високому якісному рівні;
- низька якість доріг, значна забрудненість пляжів та водойм;
- фактор невизначеності через коронавірус: перехід в різні карантинні зони, обмеження транспортного сполучення, загроза другої хвилі карантину.

Сьогодні ми бачимо, що внутрішній туризм в Україні не зазнав значного збільшення та розвитку. Кількість людей, які подорожують Україною не стало більше. Якщо брати загальні показники по Україні, то раніше подорожувало близько 11 мільйонів чоловік, приблизно 5 мільйонів з них - в першому півріччі, а 6 мільйонів - у другому. В цьому році практично все перше півріччя туристичний сектор був зупинений, і кількість подорожуючих сягнула приблизно 1 мільйон осіб, в основному за рахунок зимового відпочинку. Очікуваний обсяг подорожей у літній період може сягнути не більше 3-4 млн. осіб. Тому замість 11 мільйонів до карантину маємо близько 4-5 млн туристів в Україні. Згідно з останнім опитуванням, подорожі для відпочинку, швидше за все, відновляться швидше, ніж ділові подорожі. Багато мандрівників хочуть скористатися ваучерами на поїздки, які їм пропонували для поїздок, скасованих через коронавірус, а не ризикувати втратити кошти. Багато підприємств обмежують свій корпоративний бюджет на подорожі через фінансові труднощі або через те, що пандемія сприяла переходу до більш широкого звернення до онлайн-конференцій. Висока частка МСП у туризмі також є важливим фактором відновлення туристичної галузі. Як зазначає Міжнародна організація праці, вартість пандемії «може бути пропорційно набагато вищою для малих підприємств через їх часто обмежені ресурси та труднощі з доступом до капіталу» [27]. Витрати на застосування суворих заходів щодо охорони здоров'я та стримування, а також на впровадження цифрових інструментів також можуть бути відносно вищими для менших підприємств.

Відновлення туристичної галузі має важливе значення як для економіки Європейського Союзу в цілому, так і кожної окремої країни ЄС. Заходи, запроваджені в рамках ЄС, для підтримки туристичної галузі можна розділити на три основні категорії:

- забезпечення справедливого балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі;
- забезпечення умов для виживання бізнесу з особливою увагою на МСП;

- впровадження механізмів координації дій для підтримки та відновлення туристичного сектору.

З самого початку карантину ЄС розпочав реалізацію ряд заходів для підтримки ключових секторів економіки, які спрямовані на пом'якшення соціально-економічних наслідків пандемії. Вже в квітні 2020р. Євросоюз виділив близько 375 млрд євро на відновлення туристичної галузі регіону після пандемії коронавірусу. Зокрема, 255 млрд виділено урядам для допомоги туристичному сектору своїх країн і майже 120 млрд — підприємцям і компаніям, які зазнали збитків, для можливості продовжити роботу [28].

Уряди держав-членів ЄС вживають безпрецедентні кроки для реагування на кризу за допомогою загальних пакетів стимулів для економіки. Затверджуються також пакети економічної допомоги в сфері туризму з креативними рішеннями для підтримки бізнесу та працівників, відновлення впевненості та захищеності мандрівників. Крім дотацій до заробітної плати, позик і гарантій для працівників вони включають мораторій на сплату податків і продовження строків перерахування внесків у систему соціального забезпечення. На основі тристороннього соціального діалогу в країнах формується креативна державна політика, спрямована на пом'якшення наслідків кризи. В умовах масштабного негативного впливу на економіку в соціальному діалозі разом з туризмом беруть участь представники всіх постраждалих галузей [29].

Так, у Греції створено урядовий координаційний комітет, до складу якого входять представники всіх міністерств. Регіональна рада з питань туризму виконує функції координатора розвитку та просування туризму, включаючи управління кризовими ситуаціями. Створена відкрита лінія зв'язку, щоб дозволити туроператорам, підприємствам та представникам ринку контактувати з Міністерством туризму для вирішення питань, а ключова інформація також поширюється на веб-сайті.

У Болгарії діє програма тимчасового субсидування заробітної плати, яка передбачає фінансування з державного бюджету до 60% заробітної плати (включно із внесками на соціальне страхування) у компаніях, які будуть змушені звільняти людей без такої допомоги. Програма розрахована на 12 місяців, а її бюджет складає 1,5 млрд болгарських левів (близько 770 млн. євро). Завдяки цьому понад 97 000 робітників змогли зберегти свої робочі місця.

У Франції Уряд змінив умови скасування бронювання подорожей щоб дозволити заміну відшкодування кредитом або ваучером на еквівалентну суму на майбутню послугу. Мета в тому, щоб уникнути негайного відтоку грошових коштів та допомогти компаніям пройти важкий етап, оскільки клієнти мають право вимагати повернення коштів через 18 місяців, якщо ваучер не використовується.

Уряд Польщі виділив 5,65 млрд євро на підтримку мікропідприємств туристичної галузі у формі безвідсоткових позик і передбачив таку ж суму на дотації для великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів. Власники турфірм отримали можливість обговорення умов надання позики незалежно від розміру бізнесу. Сплату більшості податків відтерміновано, спрощено форми та процедури подачі податкової звітності та прискорено процедуру податкових відрахувань.

У Словаччині держава надала гарантії на суму до 500 млн євро на місяць, щоб допомогти підприємствам отримати кредит, а також виділила фінансову допомогу для збереження робочих місць у галузі. Туристичні компанії отримали дозвіл на списання збитків поточного року. Уряд дотує 80% заробітної плати працівникам компаній, які залучаються на екстрені реагування. Передбачено компенсації для працівників компаній туристичної галузі, що найбільше постраждали від пандемії, мінімальна виплата становить 1 100 євро на місяць.

В Україні у бюджеті 2020 року на розвиток туризму було закладено 240 мільйонів гривень. Через карантин бюджет переглянули і фінансування забрали повністю. В липні

2020 року Кабінет міністрів виділив 1 мільярд гривень з фонду боротьби з COVID-19 на підтримку культури і туризму. Нажаль, туризм фактично опинився поза рамками підтримки даної програми, оскільки:

- 590 мільйонів гривень скеровано на гранти для інституційної підтримки, стипендій самозайнятим митцям, підтримки проєктів у сферах культури та мистецтв, креативних індустрій та внутрішнього туризму;
- 150 мільйонів гривень - на гранти через Український інститут книги;
- 100 мільйонів гривень - для відбору проєктів на виробництво серіалів патріотичного спрямування;
- 50 мільйонів гривень – на підтримку кіно.

Ті держави, в яких туризм займає вагомую частку у ВВП, зацікавлені швидше повернути до себе туристів і готові оперативно запроваджувати всі необхідні протиепідемічні заходи в туристичній інфраструктурі. Можна передбачати, що для українських туристів відкриють свої кордони такі популярні країни, як Туреччина та Єгипет. Але дуже вірогідно, що там не буде, наприклад, шведських столів у готелях, а також будуть запроваджені інші протиепідемічні заходи у містах відпочинку, інфраструктурі, готелях та ресторанах. Незважаючи на такі незручності, українці все одно пойдуть – адже ці країни є кращою альтернативою, аніж відпочинок усередині України. Турфірми, які в час карантину шукають для своїх клієнтів українську альтернативу, вважають, що відпочинок в Україні подорожчає. До прикладу, попереднє бронювання готелю в районі Одеси зросло в ціні наполовину. Туристичні країни Південно-Східної Азії, передовсім Таїланд, де розгул коронавірусу вже приборкали, теж відкриються досить рано. Тобто, експерти вважають, що внутрішній туризм у період пандемії не здатен замінити для українців найулюбленіші закордонні напрямки. Підвищення цін у турфірмах може привести до того, що в умовах послаблення карантину чимало українців подорожуватимуть не з турфірмами, а бронюватимуть квитки і готелі самостійно, а це означає подальше скорочення зайнятості для молоді та жінок. Більшість експертів передбачає, що туризм продовжує перебувати в повному занепаді та досягне лише однієї третьої частини рівня 2019р. Показники падіння загальних туристичних потоків в весняно-літній період 2020 р. продемонстрували значну від'ємну тенденцію.

У нинішніх умовах, за попередніми розрахунками, більше 80% підприємств туристичної галузі будуть змушені на кінець року задекларувати збиток. 9% від цих 80% можуть збанкрутувати. У зв'язку з різким падінням економічної активності працівники туристичного сектору зіткнулися з катастрофічним скороченням робочого часу та втратою роботи. В Україні відсутня якісна туристична статистика. Приватний сектор у туризмі не включається офіційно в управління галуззю на державному рівні. Туризм зазвичай не сприймається як економічно важливий сектор та залишається поза увагою влади.

Системні та регуляторні зміни є обов'язковим кроком для подальшого розвитку сектору, адже система статистичних даних про туризм не забезпечує належне планування та прийняття рішень. Потребує системного узгодження з найкращими міжнародними практиками податок на туризм. Короткострокові, середньострокові і довгострокові заходи повинні розроблятися на основі тристоронніх консультацій (уряд, профспілки та організації роботодавців) з застосуванням механізму реагування на пандемію COVID-19, який передбачає вирішення трьох взаємопов'язаних завдань: стимулювання економіки і зайнятості; підтримку підприємств, робочих місць і доходів та опору на соціальний діалог як джерело рішень.

З метою реалізувати у країні стандартного процесу розвитку туризму, який у випадку України значною мірою залежить від загального економічного розвитку, Європейським Банком реконструкції та розвитку у 2019 році була оприлюднена «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» [30]. Цим документом

було визначено перше завдання в даній ситуації — це зберегти внутрішній туризм і вхідний пасажиропотік на тому ж рівні, перенаправляючи більшу частину вихідного трафіку на DESTИНАЦІЇ в межах України. Після завершення кризи, пов'язаної з пандемією COVID-19, пропонується направити зусилля на укріплення туристичного попиту України на міжнародній арені, про що зазначено в попередній Дорожній карті (але з незначним відставанням у термінах реалізації). Таким чином будь-які відмінності в Дорожній карті, починаючи з 2021 року, а особливо з 2023 року (етап підвищення інформованості), пов'язані з глобальними змінами в туристичних продуктах, потребах споживачів і загальній туристичній моделі, які на цей момент вважаються дуже важливими, однак їх подальшу долю дуже важко передбачити. Цифрова трансформація й онлайн-присутність будуть безперечно дуже важливими факторами, не лише через необхідність надання інформації споживачам і маркетинг, але і з точки зору організації та роботи різних фахівців у галузі туризму. Можна припустити, що переважна кількість покращень в організації туризму будуть базуватися на організації віртуальних рішень і дистанційної роботи, а також на проведенні освітніх програм, які в багатьох країнах залишатимуться в режимі онлайн і після кризи COVID-19. Оптимізація ланцюжка постачання в туризмі та, особливо, удосконалені методи використання природних ресурсів та об'єктів культурної спадщини стануть ще важливішими, оскільки згідно з прогнозами в найкращому випадку глобальний туризм досягне рівня розвитку 2019 року лише через 3–5 років. Таким чином, розширення загального досвіду, цінності та доходи вийдуть на перший план, якщо порівнювати з обсягами бізнесу за період до 2020 року. У решті - решт, часові проміжки реалізації етапів Дорожньої карти надають органам влади України, що відповідають за управління туризмом, достатньо часу для прийняття рішень, залежно від розвитку сектора туризму в усьому світі протягом наступних двох років.

Висновки. COVID-19 продемонстрував надзвичайну важливість потреби сектору швидко адаптуватися до змін. Ключові зрушення для розвитку туризму після COVID-19 - це оцифровка, підтримка суб'єктів туристичної діяльності та безпосередньо представників МСП на всіх етапах виходу з кризи, збереження робочих місць, турбота про захист мандрівників, а також дані та дослідження для виявлення тенденцій, які можуть допомогти у відновленні туризму. Для того, щоб запустити галузь після кризи, потрібно, перш за все, розпочати реалізацію програм з підтримки бізнесу, збереження робочих місць туристичного сектору та відновити впевненість людей у безпеці подорожей. Україна повинна переглянути пріоритети, визначені в Плані подолання наслідків коронакризи та включити заходи спрямовані на підтримку та збереження туристичної галузі, а також на перепланування та прискорення всіх внутрішніх видів діяльності (реорганізація, законодавча база, статистика). Зрозуміла та доступна статистика туризму має стати підставою для прийняття стратегічних рішень як підприємцями так і органами влади. Розробка програм підтримки та їхня імплементація мають базуватися на принципах солідарності, конкурентоспроможності, стійкості, захисті зайнятості, захисті доходів та участі соціальних партнерів.

Майбутнє українського міжнародного туризму залежить від побудови партнерських відносин на всіх рівнях. В якості важливих заходів антикризового плану необхідно розглянути наступні:

- провести консультації з учасниками ринку туристичних послуг з метою підготовки антикризових заходів та стратегії розвитку туристичної галузі ;
- в регіонах, привабливих для внутрішнього туризму, здійснити підготовку регіональних стратегій стимулювання розвитку туризму та рекреації в посткарантинних умовах;
- забезпечити швидке поширення інформації щодо можливого обмеження подорожей та їх скасування в розрізі як регіонів України, так і основних країн виїзного туризму в залежності від рівня епідемічної загрози;

- забезпечити механізм відшкодування коштів туристу за невикористані ваучери;
- встановити механізм моніторингу впровадження заходів підтримки для МСП ;
- запровадити прозорий механізм використання отриманих до місцевих бюджетів коштів від туристичного збору виключно на розвиток внутрішнього туризму, супутньої інфраструктури та покращення стану довкілля;
- розробити та імплементувати програми, спрямовані на розвиток інновацій та цифровізацію туризму;
- забезпечити посилення координації та партнерських відносин з учасниками сектору з метою трансформації туризму.

При розробці антикризового плану з подолання наслідків впливу COVID-19 на туристичний сектор в Україні необхідно врахувати рекомендації Глобального кризового комітету з туризму, які розподілені за трьома основними напрямками:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків: збереження робочих місць; підтримки самозайнятих працівників; забезпечення ліквідності; сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та норм, що стосуються подорожей та туризму.
2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику; скасування обмежень на поїздки, як тільки це дозволить ситуація; сприяння спрощенню оформлення віз; підвищення довіри споживачів.
3. Підготовка до майбутнього: приділяти більше уваги ролі туристичного сектору в економіці країни та досягненні цілей сталого розвитку; розробляти плани готовності до викликів майбутнього та використовувати цю можливість для переходу до циркулярної економіки.

Список використаної літератури:

1. Коронавірус завдасть світовому туризму \$2,1 трлн збитків. Журнал «Бізнес», 31 березня 2020. – URL: <https://business.ua/news/9513-koronavirus-zavdast-svitovomuturizmu-2-1-trln-zbitkiv-doslidzhennya> (дата звернення: 23.10.2020).
2. WTTC (2020), «Safe Travels»: Global Protocols & Stamp for the New Normal. URL: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp> (дата звернення: 1.06.2020).
3. COVID-19 и сектор туризма. Отраслевая справка МОТ. – URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/-/sector/documents/briefingnote/wcms_749186.pdf
4. Графська О. І. Потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад Автореферат на здобуття Здобуття наукового ступеня: доктора економічних наук. Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України. Львів, 2020. – URL: http://ird.gov.ua/irdd/d20201218_a805_HrafaskaOI.pdf
5. Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. – URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/8737>
6. Mekhovych S. Integration of Partial Least Squares Path Modeling for Sustainable Tourism Development / N. Pavlenchuk, S. Mekhovych, O. Bohoslavets, Y. Opanashchuk, V. Hotra, I. Gayvoronska // International Journal of Recent Technology and Engineering. – 2019. – Volume-8 Issue-2. B1813078219.pdf
7. Mekhovych S. Economic-Mathematical Modelling of the Distribution of Investments in the Tourism and Hospitality / O. Korepanov, Y. Goncharenko, S. Mekhovych, O. Dyshkantiuk, S. Salamatina, V. Rusavska // International Journal of Engineering and Advanced Technology. – 2019. – Volume-9 Issue-1. 157065097460271
8. Непочатенко В. О. Covid-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. Ефективна економіка. 2020. № 7. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8079> (дата звернення: 03.05.2021).
9. Гагская декларация Межпарламентской конференции по туризму. Гаага, 10 - 14 апреля 1989 года. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU89445.html
10. Федорченко В.К. Куди вкаже компас туризму. Голос України. Газета Верховної Ради України. 22 грудня 2020р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/339954>
11. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID19). URL: <http://www.oecd.org/coronavirus/policyresponses/developing-countries-and-development-cooperation-what-is-at-stake-50e97915/>

12. Tourism and transport: Commission's guidance on how to safely resume travel and reboot Europe's tourism in 2020 and beyond. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_854
13. The EU helps reboot Europe's tourism | European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel/eu/health/coronavirus-response/travel-during-coronaviruspandemic/eu-helps-reboot-europes-tourism_en
14. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf>
15. Туристичні допоміжні рахунки в Європі, випуск 2019 року — Євростат.
16. В 2019 году иностранные туристы оставили в Украине \$1,4 млрд (ИНФОГРАФИКА). URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/v-2019-godu-inostrannye-turisty-ostavili-v-ukrain-369001/>
17. OECD. Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses: Updated 15 July 2020.
18. COVID-19 is a ticking time bomb for Europe's tourism industry. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/newsmedia/news/covid-19-ticking-time-bomb-europes-tourismindustry-says-eesc>
19. European Tourism. Trends & Prospects Q2/2020. URL: https://etc-corporate.org/uploads/2020/07/ETC-QuarterlyReport-Q2-2020_Final-Public.pdf
20. Tourism services down by 75% in June compared with February. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/productseurostat-news/-/DDN-20200904-2?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fhome%3F>
21. STR: Europe hotel performance for April 2020. URL: <https://www.hotelnewsnow.com/Articles/302843/STREurope-hotel-performance-for-April-2020>
22. Tourism: Europe is one of the hardest hit regions by COVID19. URL: <https://unric.org/en/tourism-europe-is-one-of-thehardest-hit-regions-by-covid-19/>
23. World Travel and Tourism Council (WTTTC). URL: https://etc-corporate.org/uploads/2020/07/ETC-Quarterly-Report-Q2-2020_Final-Public.pdf
24. Zoom или туристический бум: что будет с внутренним туризмом после карантина. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/zoom-ili->
25. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Д. Кондратьев; Международный фонд Н. Д. Кондратьева и др.; Ред. колл.: Абалкин Л.И., (пред.); сост. Яковец Ю.В.-М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. 767 с.
26. URL: <http://autoconsulting.ua/article.php?sid=35442>
27. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
28. EU tourism sector during the coronavirus crisis. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652008/EPRS_BRI\(2020\)652008_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652008/EPRS_BRI(2020)652008_EN.pdf)
29. European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/presentations/more-97-000-jobs-were-saved-managing-temporary-wage-subsidy-scheme>
30. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення документу «Дорожня карта конкуренто спроможного розвитку сфери туризму в Україні». URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR>.

References:

1. Coronavirus will cause \$ 2.1 trillion in losses to world tourism. Business Magazine, March 31, 2020. Available at: <https://business.ua/news/9513-koronavirus-zavdast-svitovomuturizmu-2-1-trln-zbitkiv-doslidzhennya> (access date: 23.10.2020).
2. WTTTC (2020), "Safe Travels": Global Protocols & Stamp for the New Normal. Available at: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp> (access date: 1.06.2020).
3. COVID-19 and the tourism sector. ILO industry reference. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_dialogue/-/sector/documents/briefingnote/wcms_749186.pdf
4. Grafka O.I. The potential for the development of tourism and recreation in the economy of territorial communities Abstract for the degree: Doctor of Economics. MI Dolishny NAS of Ukraine. Lviv.2020. Available at: http://ird.gov.ua/ird/d20201218_a805_HrafkaOI.pdf
5. Podlepina P. O. Vplyv mizhnarodnoho turyzmu na stalyy rozvytok krain, shcho rozvyvaiutsia. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata ekonomichnykh nauk. Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. Vinnytsia, 2020. Available at: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/8737>
6. Mekhovych S. Integration of Partial Least Squares Path Modeling for Sustainable Tourism Development. N. Pavlenchuk, S. Mekhovych, O. Bohoslavets, Y. Opanashchuk, V. Hotra, I. Gayvoronska. International Journal of Recent Technology and Engineering, 2019, Volume-8 Issue-2, B1813078219.pdf
7. Mekhovych S. Economic-Mathematical Modeling of the Distribution of Investments in Tourism and Hospitality. O. Korepanov, Y. Goncharenko, S. Mekhovych, O. Dyshkantiuk, S. Salamatina, V. Rusavska. International Journal of Engineering and Advanced Technology, 2019, Volume-9 Issue-1, 157065097460271

8. Nepochatenko V.O. Covid-19 and tourism: analysis of the situation and economic ways out of the crisis. Efficient economy. 2020. № 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8079> (access date: 03.05.2021).
9. Hague Declaration of the Interparliamentary Conference on Tourism. The Hague, 10 - 14 April 1989. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU89445.html
10. Fedorchenko V. K. Where will the compass of tourism point? Voice of Ukraine. Newspaper of the Verkhovna Rada of Ukraine. December 22, 2020 . Available at: <http://www.golos.com.ua/article/339954>
11. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID19). Available at: <http://www.oecd.org/coronavirus/policyresponses/developing-countries-and-development-cooperation-what-is-at-stake-50e97915/>
12. Tourism and transport: Commission's guidance on how to safely resume travel and reboot Europe's tourism in 2020 and beyond. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_854
13. The EU helps reboot Europe's tourism | European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel/health/coronavirus-response/travel-during-coronaviruspandemic/eu-helps-reboot-europes-tourism_en
14. COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine. Available at: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf>
15. Tourist support accounts in Europe, 2019 issue - Eurostat.
16. In 2019, foreign tourists left \$ 1.4 billion in Ukraine (INFOGRAPHICS). Available at: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/v-2019-godu-inostrannye-turisty-ostavili-v-ukrai-369001/>
17. OECD. Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses: Updated 15July2020
18. COVID-19 is a ticking time bomb for Europe's tourism industry..Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/newsmedia/news/covid-19-ticking-time-bomb-europes-tourismindustry-says-eesc>
19. European Tourism. Trends & Prospects Q2 / 2020. Electronic resource. Access mode: https://etc-corporate.org/uploads/2020/07/ETC-QuarterlyReport-Q2-2020_Final-Public.pdf
20. Tourism services down by 75% in June compared to February. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/productseurostat-news/-/DDN-20200904-2?inheritRedirect=true&redirect=%2Fproductseurostat%2Fhome%3F>
21. STR: Europe hotel performance for April 2020. Available at: <https://www.hotelnewsnow.com/Articles/302843/STREurope-hotel-performance-for-April-2020>
22. Tourism: Europe is one of the hardest hit regions by COVID19. Available at: <https://unric.org/en/tourism-europe-is-one-of-thehardest-hit-regions-by-covid-19/>
23. World Travel and Tourism Council (WTTC). Available at: https://etccorporate.org/uploads/2020/07/ETC-Quarterly-Report-Q2-2020_Final-Public.pdf
24. Zoom or tourist boom: what will happen to domestic tourism after quarantine. Available at: <https://hromadske.ua/ru/posts/zoom-ili->
25. Kondratyev N.D. Big cycles of conjuncture and the theory of foresight. Selected works / ND Kondrat'ev; International Fund N.D. Kondratyev and others; Edited by: Abalkin L.I., (previous); compiled by Yakovets Yu.V.-M .: ZAO Publishing House Economics, 2002. 767 p.
26. . Available at: <http://autoconsulting.ua/article.php?sid=35442>
27. . Available at:<http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
28. EU tourism sector during the coronavirus crisis. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652008/EPRS_BRI\(2020\)652008_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652008/EPRS_BRI(2020)652008_EN.pdf)
29. European Economic and Social Committee. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/presentations/more-97-000-jobs-were-saved-managing-temporary-wage-subsidy-scheme>
30. COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine. Update of the document "Roadmap for competitive development of tourism in Ukraine". Available at: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR>.

Надійшла до редакції 15.01.2021 р.